

Nf. 112.

עַם יִשְׂרָאֵל
כבוד שם " באחרית הימים

Sive

GLORIA NOMINIS
JEHOVÆ SUB NOVO
TESTAMENTO

Quam

DISSERTATIONE EXEGETICA

In Locum Mal. I, II.

PRÆSIDE

VIRO *Plurimum* REVERENDO CLARISSIMO
DOCTISSIMO

DN. JOHAN. HENRICO
HOTTINGERO,

S.S. THEOL. & ANTIQUITAT. JUDAICA-
RUM PROFESSORE ORDINARIO, CELEBER-
RIMO, PATRONO, FAUTORE & Studiorum
PROMOTORE æternum devenerando

colendo,

publico & placido

NOBILISSIMORUM DNN. COMMILITONUM

Examini sistit

In Auditorio THEOLOGICO

Ad Diem 22. Aug. MDCCXI.

AUCTOR.

JACOBUS ~~Better~~ / Sangallo Helvettus:

Marb. Cass. Typis JOHANNIS KURSNERI, Acad. Typ.

**INCLYTÆ REIPUBLICÆ SANGALLENSIS IN HELVETIA
SENATUI MAGNIFICO FLORENTISSIMO, PIO, FELICI.**

Nobilissimis, Amplissimis, Prudentissimisque VIRIS

Dn. GEORGIO WARTMANNO }
Dn. LAURENTIO WERDERO } **Coss. Gravissimis.**
Dn. HENRICO HILLERO }

**Cæterisque SENATORIBUS & Tribunis, Patriæ PATRIBUS,
DOMINIS suis gratiosis,**

Nec non

Venerandis admodum, Clarissimis atque Doctissimis VIRIS

Dn. JOSEPHO SCHAFFHAUSERO, Antistiti Venerabili,
Dn. MICHAELI SCHLATTERO, Camerario Gravissimo. Gymna-
sij INSPECTORI atque Collegii Theologici & Musici PRÆSIDI lauda-
tissimo.

Dn. JOH. JACOBO SCHERERO, Bibliothecario & Collegii Theo-
logici PRÆSIDI Celeberrimo, Avunculo suo jugiter venerando.

Dn. CHRISTOPHORO STEHELIO, Gymnasij Inspecti fidelissimo,

Dn. HERMANNO SCHLUMPHIO, Eleemosynario Vigilantissimo,
Ecclesiæ Sangallensis Quinqueviris Dignissimis,

Dn. JOH. JOACHIMO HALTMEIERO, Diacono fido-pio, Agnato
nunquam non colendo

Dn. CHRISTOPH. SCHERERO, Consobrino & Præceptori olim suo
æternum amando, honorando,

Cæterisque ejusdem Ecclesiæ & Scholæ Ministris fidelissimis

Ut &

Integerrimo VIRO

Dn. JACOBO ~~Better~~ Senatus Majoris Membro dignissimo, Paren-
ti optimo, Filiali obsequio, cultu & honore ad Aras usque
prosequendo

*Hæc studiorum suorum Primitiis ea qua par est
submissione*

D. D. D.

AUCTOR.

M. C. C. M. C. C. X. JOHANNIS KIRSNERI A. G. T. P.

כנש

DISSERTATIO TEXTUALIS
in Locum Malach. I, 11.

כי ממזרה שמש ועד מכואו גדול שמי כנויים וכל מקום
מקטר כנש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי כנויים אמר יתה
צבאור

*Nam ab ortu solis usque ad occasum ejus magnum erit
Nomen meum in gentibus, & in omni loco suffimentum affe-
retur nomini meo, & munus purum, quia magnum erit no-
men meum in gentibus, ait Jehova Exercituum.*

P R Æ F A M E N.

Rado hic tibi, Benevole Lector, expli-
cationem qualemcunque illustris hu-
jus apud Malachiam loci: Diu, à quo
mihì proposueram, laudabiliorum
more, dissertatiuncula aliqua, stu-
diorum meorum reddere rationem,
dubius hæsitaveram, quale feligen-
dum sit thema, ultimo tandem id
quod vides, conveniens videbatur.

Quid enim hominem? quid Theologiæ Studiosum magis

A

deceat

debet, quam semper de gloria Dei, unico operum & studiorum nostrorum scopo, differere? Quis ergo sinistrè interpretabitur, si & ego, absoluto illo, quod apud externos studiorum causa transigere destinatum erat, curriculo, ad gratias Clementissimo Numini pro benigna assistentia agendum, & ulterius auxilium implorandum, de gloria Dei sub N. T. sermonem institui. In pertractatione hujus loci genuinum ejus sensum, quantum ob tenuitatem licebat, tibi sistere operam dedi; Theologicis Philologica, quod forsàn non ad omnium erit palatum, intermiscui, ut & illorum extaret specimen; Caterum si non omnia ita composita sunt, ut naturalem te edoccant sensum, facile B. L. ut spero, mihi, Homini infirmitatis suæ optimè conscio, veniam dabis, memor sapientis, prudentissimi Judæorum Magistri Abarbanelis, quod apud Buxtorfium in florileg. Heb. p. 38. extat, dicti יחייב המורה כחצים שיביא לא באמצע המטרה בריוק כל בני אשפתו די לו כשיתקרב אל המטרה *Non necesse est, ut sagittarius, omnes suas sagittas jaculetur exactè in medium scopi propositi: sed sufficit ei, si utcumq; ad scopum appropinquet.* Te vero, gratiosissime Deus, supplex veneror, benedic conatibus meis, fac ut omnes ad sacro sancti Nominis tui gloriam evadant, Amen.

§. I.

ANtequam autem ad ipsam hujus loci enodationem progrediar, operis pretium esse judicavi, quo tempore hoc vaticinium prolatum sit, paucis inquirere, ut ipsa Prophetiæ ratio clarius pateret. Tempus nunc, in quod hocce vaticinium incidit, licet non clare, quemadmodum apud alios Prophetas factum cœgnimus, ab initio indicetur, cognoscetur tamen, si circumstantias

tias quasdam attentè inspexerimus, puta, scriptum videtur hoc vaticinium, populo Israelitico ex dura illa Babylonica servitute in propriam terram maximam partem reducto, atque templo secundo jam exstructo, hinc est, quod Malachias populum ad ædificium templi absolvendum non impellat, uti antecedentes Prophetae Haggai & Zacharias fecere, hinc etiam mentio fit sacerdotum & sacrificiorum, quod argumento est, templum jam reædificatum fuisse, nulla enim sacrificia extra templum offerebantur, non tamen creditur, longum temporis spatium defluxisse à reædificato templo ad vaticinium Malachia, sed prophetasse credibile est viventibus adhuc Principibus, quales erant Nehemias & Zorobabel, mentio enim fit, cap. 1, 8. **נחמ** *Dicum*, itaque post reliquos Prophetas vaticinari incepit, quibus accedit constans Judæorum traditio, quæ Malachiam Prophetarum ultimum fuisse asserit, quo etiam facit Theologorum observatio, secundum quam Malachias suam Prophetiam cum præconio Johannis Baptista, Præcursoris, Salvatoris nostri, connectendo, sigillum quasi omnibus V. T. Canonice scriptis imposuit, pariter ac Johannes Apocalypsin suam cum Adventu Christi secundo connectens, Libris N. T. fecit.

S. II. Hæc nunc tempora, testes licet benignissimi Dei *οικαροδρωτας*, qua se *Αμαρτυρον* expertem testimonii esse non passus est, sed Israelitis varia bona contribuit, educendo eos è terra captivitatis, è domo servitutis, quietem ad absolvendum templum gratiosissimè condonando, extiterint, miserrima tamen & nunquam satis deploranda erant, ratione habita ad depravatam cultum Dei, Hypocrisis plenum, Deum à quo multa, & illa insignia acceperunt bona, una cum sanctis suis præceptis vilipendebant, templum, locum illum sanctum, conspurcabant miseri homines, sacrificantes **לחם מן** *panem sordidum* imo id quod **עור** *cæcum*, quod **סוד** *claudum*, quod **חלה** *egrotum* erat, quare etiam sanctissimus, & gloriæ suæ studiosissimus Deus, qui impunem non dimittit illum, cui nomen suum despectus est, illos & eorum sacrificia rejecit, quando v. 10. ita loquitur: *Non est mihi delectatio in vobis; aut fehorva exercituum, & manus acceptum non habeo à manu vestra.*

§. III. Ne autem nunc, quod ex Illustri Grotio cum aliis observo, superstitioni Judæi, qui Deum ejusque cultum, templo Hierosolymitano adstrictum putabant, ne dico nunc illi objiciant, si nostræ non placent oblationes, nullas habebis, si enim rejicis, quæ ipse præcepisti sacrificia, quæ in sancta tua domo offeruntur, à quo & ubi locorum munus gratum expectas, cum reliquæ gentes omnes sint impuræ, præputiæ, ostendit Deus, se longe alia cogitare, se nimirum alleciturum Japhetum in tentoria Semi, imo se effecturum, ut à gentibus colatur, ut illæ Nomini suo, quod magnum inter illas, suffimentum & munus purum offerant, de quo in præsentis loco.

§. IV. Agit itaque hic locus de vocatione Gentium certo futura, qua pomeriis Ecclesiæ per universum orbem dilatatis, cultu spirituali, quem Gentes Deo subjectæ, submisso corde passim præstituræ sunt, nomen divinum magnificandum est. Ut verò illum mihi aliisque clariorem redderem, hunc tenere ordinem constitui, primo quidem sensum literalem expendere; postea mysticum indicare; Tandem implementum ostendere. In sensu literali observanda veniunt. & qua de re sermo fiat: *Nam nomen meum magnum erit.* ¶ Quinam illi sint, penes quos Nomen Dei magnum futurum sit: *Inter Gentes.* ¶ in quo consistat hæc excellentia: *Et suffimentum asseretur Nomini meo & munus purum.* ¶ Quousque se hæc Nominis divini excellentia extendat: *Ab ortu solis usque ad ejus occasum, in omni loco:* ¶ Quare hoc fieri debeat: *Quia magnum nomen meum inter Gentes* ¶ totius asserri fundamentum & certitudo: *dicitur Jehovah Exercituum.*

§. V. In primo hujus illustris loci membro duo consideranda sunt, primam est, quid per *Nomen Dei* intelligendum: Quid nomen in genere sit, facile unicuique patet; puta signum, quo res cognoscitur, aut persona à persona, individuum ab individuo discernitur, hinc quando Adamus unam animalium speciem dicto aliquo ab altera distinxerat, dicitur: *Et vocavit Adam* מוֹדוֹ *nominibus pecudem quamlibet* Gen. II, 20. De Deo, cujus natura nullo vocabulo plenè exprimi potest, quique similem non habet, à quo discerni debet, propriè adhiberi nequit, attribuitur tamen ei quam sæpissimè ob imbecillitatem captus nostri, & notat in genere

genere ipsum Deum (quare etiam simpliciter aliquando **יהוה** vocatur Lev. XXIV, 11, 16. & maledixit **יהוה** *Nomini* i.e. Deo Deut. XXVIII, 58. quod quoque Rabbini frequens est) cum omnibus suis virtutibus, Perfectionibus & Attributis, tum natura cognitis, tum verbo revelatis, uti in præcepto tertio Exod. xx, 7. *Ne in vanum sumas יהוה אלהיך* **יהוה** *Nomen Domini Dei tui*, h.e. Noli temerè de Deo ejusque attributis & perfectionibus sermonem instituere, nedum profanè loqui, Deut. V, 11. Psalm. CXLV, 21. & alibi. In specie tamen aliquando attributa divina, uti v.g. sunt Justitia Ps. VII, 18. *Confitebor Jehovah secundum justitiam ejus*, psallam **יהוה** *Nomini Jehovah excelsi*. Nomen hic idem quod Justitia indicare nexus ostendit: Gloria Ps. LXXXII, 19. *Benedictum sit Nomen Glorie ejus in seculum*: Potentia Ps. XX, 8. *Hic curruum et illic equorum, nos vero nominis Dei nostri recordamur*, i.e. licet illi contendant rebus terrestribus, nos solummodo fiduciam nostram ponimus in potentiam Dei, in qua acquiescimus. Nonnunquam sub Nomine Dei indicatur voluntas & mandatum Dei, ita de Prophetis dicitur, locutos fuisse **יהוה** *in Nomine Dei*, h.e. jubente, mandante ita Deo Deut. XVIII, 22. Jerem. XIV, 14. ita pariter, quando homines voluntatem Dei transgrediuntur, dicitur, illos violasse **יהוה** *Nomen Dei*. Amos II, 7. Interdum denotat beneficia Dei, hinc phrasid apud Joëlem II, 26. *laudare Nomen Dei*, idem denotat ac extollere beneficia Dei: Haud raro tandem sub *Nomine Dei* cultus Dei intelligitur, ita Deus Davidi promittit *semen, quod Nomini suo constructurum sit domum*, i.e. locum publici cultus. 2. Sam. VII, 13. Esa. XVIII, 7. plura autem circa hanc materiam systemata suppeditabunt. Hoc in loco licet primariò accipienda videatur hæc phrasid de cultu divino, in oppositione ad fucatum Judæorum cultum, cujus gratia Deus sacerdotes in antecedentibus & consequentibus increpabat, non impedit tamen, quo minus etiam attributa & perfectiones Dei subintelligamus.

§. VI. Alteram primi membri partem constituit id, quod Deus de Nomine suo pronuntiat. **יהוה** *magnum nomen meum* puta erit. Ellipsis enim est verbi substantivi, quod subintelligendum & complendum, uti in multis aliis ita etiam hoc in loco, vid. Cl. Glas.

Glas. Philol. fac. pag. mihi 913. Cæterum verbum **גדר** pro substrata materia varios patitur significatus, modò enim refertur ad quantitatem & notat magnum numerum, quare interpretes rectè per augeri multiplicari interpretantur Job. 11, 13. & *sedebant cum eo humi septem diebus & septem noctibus, neque erat qui alloqueretur eum* verbo **הכאן מאד** **כי גדר** magnum enim esse dolorem valdè videbunt h. e. præ numero dolorum omne cum eo colloquium inutile judicabant: vertitur quoque crevit, adolevit, nutritus fuit, quemadmodum pueri nutrimento crescunt, ita de Thamarè dicitur: *vidit* **שלה** **כי גדר** quod adoleverit Sela Gen. XXXVIII, 14. dein dicitur de qualitate, & denotat excellentiam, præstantiam rei aut personæ, ita David ad Saulem 1. Sam. xxvi, 24. *נפשוך* **כאשר גדרה** quemadmodum anima tua magni fuit in oculis meis i. e. Majestatem tuam magni habui, nec vita privavi: omnes hæ tres significationes huc quadrant, sc. promittit Deus magnum futurum esse Nomen suum ratione Numeri, indicavimus enim per nomen Dei intelligi cultum ejus, hic nunc cultus in se unicus licèt sit, numero tamen magnus dicitur, respectu habito ad cultores, & ita promittit per vatem Deus, fore tempus, in quo ingens multitudo eorum, qui illū puro cultu profecturi sint, futura, in oppositione ad Judæos, qui limitib⁹ terræ Canaan inclusi Deum colebant: dein magnum dicitur Nomen Dei ratione incrementi, quatenus omne id, quod de Deo homo scire & credere debet, plenius & perfectius, ex benigna revelatione Dei in Christo, cognoscendum & credendum promittitur, qua perfectione Patres V. T. non gaudebant Tandem magnum audit ratione excellentiæ & Majestatis suæ, quatenus Deus promittit, se majora & illa efficaciora Majestatis suæ daturum signa, ostendendo se esse magnum illum Jehovam, à cujus nutu omnia dependent, quo jubente *ex tenebris lux prodit*, quando sc. *Gentes in tenebris ambulantes videre faciet lucem magnam* Es. IX, 2, qui idcirco, quemadmodum in se excellens & honorabilis est, etiam ab alijs talis cognoscendus, honorandus, laudibus extollendus sit.

§. VII. Jam pergimus, quinam illi sint, penes quos Nomen Dei magnum futurum, investigaturi: Deus dicit **בגוים** in Gentibus. Vox **גו** in genere notat quamlibet hominum multitudinem, ali-

quando

quando speciatim adhibetur de Judæis Exod. XIX, 6. Vos eritis mihi regnum sacerdotale וגו' קרוש & Gens sancta Gen. XII, 2. Ezech. II, 3. Amos VI, 1. Communiter autem denotat populum, qui non habet Deum Regem, infidelem, & à Republica Iſraelis alienum, qui idcirco Deo abominationi est, ita occurrit Num. XXIII, 9. *En populus, qui solus habitat* ותחשב לנא ובגוים & aliis gentibus se non annumerabit. Quare etiam hoc in loco sub Nomine gentium intelligimus omnes alias Nationes, à Judæis & cultu ceremoniali distinctas, quod unicuique ad scopum Prophetiæ attendenti patet, sc. scopus est indicare, Deum qui hæcenus à Judæis non nisi colebatur, ad magnitudinem suam manifestandam, omne nationum discrimen abrogaturum, ut notitia sui bearentur illi, qui hæcenus sine Deo in mundo existebant, tales autem erant omnes Gentes, Judæos si exceperis. Judæi per Gentes intelligunt Idololatrias, qui præter unicum summum Deum alios inferiores Deos habent, quibus inserviunt; ita Rab. Dav. Kimchi ad hunc locum sentit. בניו כי אף עלפי שעוברי' לצבא השמים מודים כי שאני הסכה הראשונה אלנא שעוברים אותם לפי דעתם שיהיו אמצעיים בני ובנים ואמרו ר"ל דקרו ליה אלהא דאלהין, quæ licet colant Exercitum caelestem, confitentur tamen me esse causam primam, ei tamen inserviunt, quia putant, illum esse medium me inter & illas; ad hæc Rabbini nostri p. m. dicunt, Gentes Deum vocant Deum Deorum. Et Raschius אמרו רבו דקרו ליה אלהא דאלהין אפי' שיש לו ע' וידוע שהא אלהא שהווא על כלם Rabbini nostri per Gentes illas nationes intelligunt, quæ Deum vocant Deum Deorum, nam etiam Idololatra cognoscit, Deum verum esse Deum & super omnes alios.

§. VIII. Hæc nunc Gentes, quæ tempore Prophetæ nostri peregrinæ erant à testamento promissionis, uti Paulus Eph. II, 12. habet, sunt, penes quas Nomen Dei magnum futurum prædicatur, non quemadmodum Jarchi perversè admodum exponit, Judæi inter Gentes dispersi. Verba Jarchi hæc sunt המקרא וכן פי' והוא גדול הוא בגוים ואני אהבתי ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחבתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מקשר ומגוש הווא לשמי ומונש הווא לשמי. *Ut adeo sensus textus sit, quare vos profanatis Nomen meum, vel an non hoc magnum inter Gentes, & ego*

vos tenerrimo amore prosequor, nam in omni loco, quo vos preces
 fundetis coram me, in ipsa etiam captivitate, suffimentum & sa-
 crificium hoc erit Nomini meo. Ex quo testimonio patet, Magi-
 strum hunc hæc verba ita explicare, vos profanatis Nomen meum,
 ideo vos rejeci, non tamen penitus vos amare cesso, verum post-
 quam à gentibus capti, ad meliores fruges revertari estis, sicut ad
 me præces tam acceptæ mihi erunt, ac si in templo sacrificium vel
 suffimentum obtulissetis, sed quam torta hæc sit explicatio quis non
 videt, cum, ut nexus ostendit, per gentes intelligi debeant homi-
 nes, qui Judæis opponuntur, expressè enim versu immediate ante-
 cedente Judæi compellantur; *Non est mihi complacentia בְּכִי
 in vobis, & munus non est acceptum מִדְּכֶם à manu vestra*, ab
 his nunc distinguuntur nationes, de quibus in nostro loco; sed
 hæc vestra non gratæ sint oblationes, licet vos profanetis nomen
 meum, non tamen penitus Muneribus puris destitutus ero, neque
 deerunt, qui supplices aris meis imponent honorem, sed magnum
 erit nomen meum inter Gentes. Rectè igitur per Gentes intelligi-
 mus illas nationes, quæ tum temporis, vel verum Deum non co-
 gnoscebant, vel alium aliquem præter eum colebant, penes has
 Nomen Dei magnum futurum, Deus promittit cognitio-
 nem, amorem & cultum sui, omniumque virtutum & perfe-
 ctionum.

§. IX. Jam ordo nos ducit ad considerandum, qua in re confi-
 stat hæc excellentia Nominis Dei, de qua ita ipse Deus מִקְטֹר
 מִהוֹרָה מִנְּחָה לְשָׂמִי מִנֶּשֶׁת מִנֶּשֶׁת suffimentum offeretur Nomini meo &
 munus purum. Vocabulum מִקְטֹר est part. Hoph. à rad קטר quæ
 in pih notat, *adolere, incendere*, & adhibetur de quolibet vapore,
 vel fumo sursum ascendente Gen. XIX, 28. *vidit, quum ecce ascen-*
deret מִקְטֹר fumus illius Regionis כִּקְטֹר sicut fumus fornacis, Pl.
 CXLVIII, 8. hinc fit, quod, quia sacrificia vel tota, vel ex parte in-
 cendi, & ita in fumum resolvi debebant, etiam de illis usurpetur,
 ut v. gr. de adipe Exod. XXIX, 13. *Accipiens quoque adipem, qui*
operit intestina, & reticulum, quod super jecur, ambosque re-
nes ejus, & adipem, qui super illos הַמִּקְטֹרֶת הַזֹּאת super
illud altare, frequentissime tamen usurpatur de suffimento, sive
nunc sit ordinarium, quare ipse suffitus קְטֹרֶת quod idem ac
 מִקְטֹר

קטר audit; in præsentiloco generali notione intelligitur omne id, quod in cultu Mosaico igne consumebatur, sive nunc sit sacrificium holocausti, quod totum comburebatur. Lev. I. sive pro peccato aut reatu, quorum pars aliqua in usum sacerdotum cedebat. Lev. IV. & VI. 16. V. 1-8. VII. 6. Specialiter tamen putamus respectum esse ad suffimentum, ob hanc maxime rationem, quis rad. קטר & inde derivata vocabula plerumque de suffimento adhibentur; dein quia sub קטר describitur cultus fidelium N. T. qui in precibus, quibus Deus laudatur, illique grates aguntur, totus consistit, quare, quia ad hoc allusionem esse judicamus, ritus circa suffimentum olim observati curiosius erunt investigandi; Suffitum & ejus rationem describit Moses Exod. XXX, 7. 9. (nam ad suffitum ordinarium in nostro loco alludi inde credimus, quia hic præ alio idoneus adumbrare quotidianas fidelium preces) quibus verbis, cum non ita clara sint, aliquantulum insistemus, genuinum eorum sensum, quantum possibile, Lectori tradentes, observamus autem circa illum sequentia.

§. X. Primò quidem quis sit Persona adolens, Deus dicit: *adolebit Aaron*, sub cuius nomine intelligit sacerdotes, hi enim cuncta sacrificia offerre tenebantur, & procul dubio, primis adhuc temporibus, absque indignatione alterius unus aliquis, duabus vel pluribus vicibus, hoc munere fungebatur, sed posteriore ætate, nemini adolere licitum, nisi ei qui per totum vitæ decursum, forte ad id munus nondum electus erat; Ita enim legimus in Mischna tract. qui inscribitur תמיד Cap. V. §. 2. אמר להם חדשים לקטורת בואו והפיסו דניו להם (præfectus) novi accedant & fortiantur ad suffiendum, ad quæ verba ordinarius Commentator Rab. Obad. de Bartenora hæc habet חדשים לקטורת מי שלא זכה בקטורת כל ימיו יבוא ויפיו ולא היו מניחים למי שזכה בה פעם אחת לשנות בה & fortiebantur; qui vero semel ad hoc munus dignus habitus est, ei non concedebant, ut denuo faceret, & addit rationem דכתיב וישמו קטורה כאפך וגו' כך ה"ו חילו לפיכ' לא היו מניחים לשנות בה אדם כרי שיהיו הכר' מעשרים ומתכרבים בה *propter divitias, sicut scriptum est Deut. XXXIII. 10.*

B

ad

quolibet mane; quando aptat lucernas, adoleat illum, similiter quando accendit Aaron inter duas Vesperas, adoleat suffitum omni die: incidunt ergo in idem tempus adolitio suffitus, & aptatio lucernarum, puta, uti Mischnici ajunt, agno jam inactato, membrum dissectis, sanguine sparso, sed membrum nondum oblatis, hinc dicunt, suffitum adolitum fuisse בין דם לאברים Inter sanguinem & Membra מני cap. III. §. 5. quæ Phrasim, uti Bartenora observat, non strictè accipienda est, ac si sparsio sanguinis, & oblatio membrorum immediatè se invicem exceperissent, interveniente tantum oblatione suffimenti, aptabantur enim etiam ante membrorum oblationem lucernæ, l. c. §. 4. indicatur solummodo, suffitum præcessisse oblationem membrorum, & hoc est tempus suffitus matutini, vesperi fiebat בין אברים לנסכים inter membra & libamina tract. cit. cap. III. §. 1. h. e. oblatis membrum, sed ante libamina.

§. XV. Expositis nunc iis, quæ ad Personam, Materiam ejusque quantitatem, locum & Tempus cognoscendum inserviunt, restant quædam de ipso adolendi modo, quem brevibus verbis, prout illum Mischnici tract. תמיד cap. V. & VI. & celeberrimus magister Maim. tract. cit. cap. III. tradunt, explanare satagam. Ita autem se habet: Sacerdos, qui dignus habebatur ad suffitum faciendum, accipiebat vas aliquod, quod suffimento replebat, quodque in aliud vas imponebat, ne suffitus in terram decideret, Sacerdote ad altare eunte, quod factum, quando Sacerdos alius, cuius erat cinerem ab interiori altare remove, Templo jam egressus fuerat, tunc sacerdos, cui obtigerat suffitum adolere, cum alio aliquo, qui thuribulum manu tenebat, atrium ingrediebatur, quo ingresso sacerdos ille, qui thuribulum habebat, culmen altaris ascendebat, carbones huc illuc dimovebat, & quosdam thuribulo argenteo capiebat, postea descendebat, & carbones in thuribulum aureum infundebat, & congregabat super altare interiorius, tandem se incurvans exivit. Tunc sacerdos, suffitum adolens, ad munus obeundum se accingebat, & ab aliis sibi caveat ne peccet, admonitus, incipiebat, (postquam illum sacerdotum præfectus adolere jusserat,) suffitum leniter super ignem projicere, quo tempore omnis multitudo populi à templo removebat.

tur, quod Judæi probare conantur ex loco Levit. XVI, 17. *Nullus autem homo esto in tentorio conventus, quum ille ingrediatur ad faciendam expiationem, in loco sancto, usq; dum egrediatur, quo autem successu id probent, cum hic sermo sit de die expiationis magnæ, nescio, conf. hic Luc. I, 10. 21. Quod aliis gentibus sacra tractantibus in usu fuit, quod tunc plebem à conspectu excluderint, hinc in Virg. Lib. Æneid. VI, 258. hæc leguntur.*

Adventante Dea procul o procul este profani.
absoluto dein Munere, Numen adorabat & exhibat Sacerdos.

§. XVI. Hisce plura, quæ suffitus concernunt, addere superfedeo, unicum si exceperis Maimonidis testimonium, quod rationem suffitus tradit in מורה נבוכים Libr. III. cap. 45. ubi ita more suo, hoc est, doctè loquitur Magister כאשר היו שוחטין במקום המקודש בהמות רבות בכל יום ומתכין בו הבשר ושורפין ורוחצין בו הקרב והכרעים אין ספק שאלו היו מנחים אותו על זה הענין היה ריחו כריח מקומות הבשר מפני זה צוה להקטיר בו הקטורת שתי פעמים בכל יום כנגד ובין הערבים להטיב ריחו וריח בני כר העובד בו כבר ידעת אמנם מריחו היו מריחים ריח הקטורת וזה גם כן מסה שמעמיד יראת המקדש אבל לא היה לו ריח טוב כל שכן אמר היה לו שכנגדו היה מביא בלב האדם הפך ההגולה כי הנפש תתרחק מאד לריח הטוב ותטהר אליו ותתרחק מן ריח הרע ותברח ממנו id est, ex interpretatione Magni Buxtorffii Filii: quia quotidie in sanctuario magnam numerum bestiarum mactabant, Carnes ibi in frustra scindebant, intestina irem, & crura lavabant, & comburebant, odor ejus sin hoc statu illud reliquissent, sine dubio instar mæcelli alicujus fuisset, ideo præcepit Deus, ut quotidie suffitus in eo fiat, mane sc. & vesperi, ad gratum reddendum odorem ejus & odorem vestimentorum Ministrorum ejus. Hinc est illud, quod Rab- bini nostri dicunt, à Jericho odorabantur odorem suffitus, & hoc itaque ex illis est, quare reverentiam & venerationem huic loco acquir- ebant. Nam si non habuisset bonum odorem, sed contrarium e- jus (h. e. malum) tum effecisset hoc in animis hominum contrarium reverentia (h. e. contemptum) sicuti enim anima mirifice bono o- dore delectatur eumque sequitur, ira contra malum odorem dere- statur atque fugit.

§. XVII.

§. XVII. Sequitur nunc alterum, per quod nomen Dei magnum futurum prædicitur. De quo ita Deus **וּמִנְחָה שְׁהוּרָה**. Et *munus purum*. Vocabulum **מִנְחָה** derivatura rad. penes Hebræos obsoleta, quæ apud Arabes notat, *donavit, munere donove affectis*, cujus clarissima extant vestigia; notat enim in genere quodlibet munus, sive sit hominibus, vel honoris causa. 1. Sam. X, 27. vel reconciliationis gratia Gen. XXXI, 14. XLIII, II. sive Deo oblatum, & tunc quidem notat aliquando in genere omne munus, quod Deo offertur, sive nunc constet ex rebus animatis, sive inanimatis, Gen. IV, 3-5. speciatim tamen & ferè semper denotat fertum e frugibus terræ, quæ ferta duorum erant generum, unū, quod una eū oblatione **מִנְחָה נִסְכִּים קָרְבוֹ** *Fertū libaminū* dict. offerri debebat & hoc ab ipsa oblatione dividi nequit; alterū genus est, quod *seorsum* offertur, quod iterum in diversa dividitur, est enim vel **מִנְחַת הַיָּחִיד** *Munus privatū* vel **מִנְחַת הַצִּבּוֹר** *Munus publicum*. Illius quinque observantur species; prima est **מִנְחַת הַשֵּׁנָה** *Fertum peccatoris*, quod quis offerre debet ob perpetratam aliquam iniquitatem, si propter paupertatem sumtus in majus sacrificium impendere nequit; secunda dicitur **מִנְחַת קְנָאוֹרָה** *Fertum Zelotypiæ*, quod offerre tenebatur uxor de adulterio suspecta; tertio loco ponetur illud Fertum, quod suis quisque victimis certi cujusdam generis alioqui debitis adjungeret, necesse fuit, quod translato per similitudinem verbo fertum dicitur; in qua expositione tamen non omnes conveniunt; quartam speciem faciunt **מִנְחַת כֶּהֵן גֵּרֵל** *crustula sacerdotis summi*, quas Pontifex singulis diebus offerebat; quinta denique species nominatur **מִנְחַת כֶּהֵן** *Fertum spontaneum*, quod quis offerebat, nulla lege ad id obstrictus. **מִנְחַת עֶבֶר** tria fuere: **עֶמֶר הַתְּנוּפָה** *Manipulus agitationis* postridie Paschatis oblatum. **לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם** *Panes agitationis duo*, qui die Pentecostes offerebantur: & **לֶחֶם פְּנִי** *Panes propositionis*. Plura si scire cupis, consule tr. **מִנְחָת** & speciatim Maumonidis præfationem, huic tractatui præpositam, item Abarbanelem in Exordio Commentariorum in Leviticum.

§. XVIII. In nostro hoc loco respectus maximè viderur, (non quidem exclusivè cæteris ob easdem, quas supra ad **מִנְחָה** protulimus rationes) ad fertum illud quotidianum, cujus mentio fit
Num.

Num XXVIII, 5. *Et decimam partem Ephæ simila, in munus mixta olei contusi quarta hinis, & v. 8. Agnum vero alterum parato inter duas vespervas, ut munus matutinum.* Hoc jam accuratius paululo considerandum. Constabat ex סלת *simila tritici*, uti reliqua omnia, duo tantum si exceperis, quemadmodum Rambam tract. מעשה קרבנות ostendit, quando dicit: כל המנחות סלת חטין חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם מהשעור' *Omnia munera erant ex simila, præter munus uxoris de adulterio suspectæ, & manipulum agitationis, quæ erant ex hordeo.* Quid Judæi per סלת intelligant, colligi potest ex Kimchio ספר הוא הקמח ad rad סלת ubi ita loquitur *simila* החושים שהוא טחון טחונה נסה *in farinam subtilem, quæ simul spissa, commolita, & in tract. פרקי אבורת vocatur החשוב* Interpretæ Cl. Syrenh. *farina crassa, quæ optima est, unde constat intelligendam esse farinam optimam notam, & requirebatur ad fertum decima pars Ephæ, hinc Raschius ad h. l. אין סלת אלא מן החושים שנ' סלת חושים ואין מנחה פחותה מעשרון סלת* hoc est, ex interpretatione Consultissimi Breithaupti. *Non est simila nisi de tritico, dicitur enim. Exod. xix, 2. simila tritici, nec est mincha minor decima parte, nam dicitur v. 4. Et decima pars. Quæ mensura eadem est cum decima parte Ephæ five 43½. ovis. vid. Goodvv. Mos. & Aaron. cum not. Cl. Hottingeri p. 962. Hæc simila miscenda erat oleo, quo ed dulcior & gravior evadat cibus, requirebatur autem quarta pars hinis, quod idem ac שלשה לוגין tres logi five 18. ova. Et hæc erat mensura, quando sacrificio ovium fertum addebatur; si verò alii animalium speciei, tum mensura pro diversitate crescebat, veluti si mactaretur bos, requirebantur tres decimæ Ephæ similaginis, dimidio hinis olei subactæ: si mactaretur Aries, sumebant duas decimas Ephæ similaginis, subactas triente hinis olei, conf. Num. XXVIII, 12. & Rambam defaciendis sacrificiis cap. II. his super addebatur sal, qui in omnibus fertis adhibendus, hinc Maim. More Nevoch. Lib. III. cap. 46. hæc habet verba המלה עוה נחמרתה קרי' מלח כר קרבנך תקרי' מלח sale in omnibus sacrificiis uti serio præcepit (Deus), sicut dicitur, & in omni oblatione tua offeres salem. Lev. II, 13.*

§. XIX. Ex hisce speciebus constabat munus illud quotidianum, in cujus oblatione sibi cavere debebant sacerdotes, ne offerrent fermentum, Lev. II, 11. quo ostendebat Deus, sibi demum illum placere cultum, qui sincerus & minime fucatus est, symbolum enim hypocryseos fermentum esse sacrae paginae passim indicant. Quare gravissimè in hujus legis transgressorem Deum animadvertendum Judæi dicunt: Audiamus hac de materia differentem Maim. tract. כיצר לשה חמץ או ערכה. cap. XII. חמץ או קטף חמץ או אפאה חמץ לוקה שנ' לא תעשה חמץ ונאמר לא תאפה חמץ לחיוב ע"ל כ"ל מעשה וחורי שבה עשה חמץ מתהילה ועד סוף לוקה ע"ל כ"ל מעשה מהן, hoc est, ex versione doctiss. Lud. de Comp. de Veil. si quis fermentum fermentasset, vel pinfendo vel miscendo, vel dissecando vel coquendo, verberibus multaretur, nam quod scriptum est. Lev. II, 11. absque fermento fiet, & alio loco, non coquetur fermentum, id hoc sibi vult, singula ejus opera seorsim sequi suam poenam: Et si quis principio fermentum fermentasset, ad finem usque, de singulis ejus operibus multaretur. Dein procul abesse debebat mel, mandante ita summo Legislatore Lev. II, 11. Ex nullo רבש מללע אדולעביזיס. Vocabulum רבש Judæi generaliter accipiunt de omni eo, quod dulcedinem habet. Ita Jarchi ad I. c. מתיקת פרוקרויה כל מתיקת רבש omnis fructus dulcis dicitur mel. Vetabatur verò mel, quia cibus delicatiorum, & ad voluptates incitamentum est. Aliam & illam haud ineptam interdicti mellis & fermenti tradit rationem sapius laudatus Magister Maim. מורה נבוכים Libr. III. cap. 46. ita loquens הו"ו ל"א הו"ו עבודה זרה וזו ונחריים להקריב העניינים המתוקים ומלכלכים קרבניהם כרבש כמו שהוא מפורסם נספריים אשר ספרתי לך וכן לא תמצא כדבר מקרבנותם מלח מפני זה הזהיר השם מהקריב כ"ל שאור וכ"ל רבש Quia Idololatre panem fermentatum solum offerebant, ac res dulces ad oblationes suas eligebant, easque melle inungere consueverant, sicuti ex sapius jam à me allegatis illorum libris patet, sale autem in illis non utebantur; ideo prohibuit nobis Deus, panem fermentatum vel mel offerre.

§. XX. Tale nunc fertum ad modum מקטר *suffimenti*, singulis diebus, mane & inter duas vesp̄as, offerendum erat ex iussu divino Num. XXVIII, 5. 7. ita autem fiebat: sacerdos summus, vel alius aliquis gregarius loco Pontificis, sinilaginem oleo mixtam, in loco sancto coquebat, de quo ita Maim. tract. מעשה קרבנות ובמקום שמבשלין קדשי קדשים שם אפיון את המנורת שנ' זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים אשר יאפו את המנחה ונ' *quo loco sacrificia sanctiora lixabantur*, eodem fere coquebantur, scriptum est enim, is est locus ubi coquent sacerdotes &c. Dein in duas dividebatur hoc fertum partes, quarum una mane, vesperi altera tota comburebatur, & ita res se non habuit, quemadmodum cum reliquis fertis, quæ ex parte tantum flammis tradebantur, reliqua parte in usum sacerdotum cedente; Nam sacerdotis erat hoc, de quo loquimur, fertum, si nunc ipse de suo commedisset, ac si non oblatum, reputatum fuisset, vid. Rambam tract. מעשה קרבנות cap. XII, Abarb. in Exord. Comment. in Lev.

§. XXI. Adhuc observationem meretur, quod Deus non solum in genere dicat, gentes sibi oblaturas esse Munus, verum emphaticè addat, *Munus purum*. Ut sacrificium aliquod, sive munus sit purum, hæc inter alia requiruntur; Primò ut materia legitima à Deo præscripta adhibeatur, is enim, qui ex dictamine rationis quamlibet materiam offerre vellet, prosequeretur Deum cultu, quinihil aliud quam figmentum cordis sui, qualis cultus Math. XV, 9, ut frustraneus proscrubitur; Dein requiritur ut offerens sit purus corde, qui offerat non consuetudine seductus, sed ex vera in Messiam fide; quod requisitum etiam præcipiunt, licet enim quis illam, quam Deus elegit, offerat materiam, & externè omnia rectè se circa illam habeant, fide tamen destitutus si sit offerens, munus Deo gratum dici nequit. His requisitis Judæorum hujus ævi pleraque munera carebant, materia non erat pura, quare Deus in nostriloci commate antecedenti quarit, illos adducere *panem sordidum* &c. quo nequidem Princeps terrestris delectamentum capit; nec profluebat munus eorum, ut ut forsan aliquandò externè purum, ex salvifica in Messiam fide, erant enim כווי שם יהוה *Contemptores nominis Dei* cum contra cor fide

fide purificatum, Deum amet, colat, laudibus extollat. Quare etiam Deus impuris his Judæorum muneribus aliud aliquod purum opponit, quando dicit: *Gentes offerent nomini meo munus purum.* Quæ verba non comparatè tantum ad Judæos accipienda sunt, quomodo Arias Montanus, qui totum textum secundum literam intelligit, vult, quasi Deus dixisset; vos, o Judæi, offeritis quidem etiam ex rebus mundi, quod etiam gentes faciunt, hoc tamen cum discrimine, vos contemnitis nomen meum, illæ verò magni me habent, hinc est quod multò purius, probatiusve sit munus eorum vestro. Sed fallit, falliturque Arias Montanus, non enim est sermo de munere proprie dicto, sed sub symbolo à rebus V.T. cultus desumpto describitur cultus, N.T. quod inferius pluribus patebit, hic autem cultus, qui vocatur *Regnum Dei*, non est *esca & potus*, sed *justitia, pax & gaudium per Spiritum sanctum* Rom. XIV, 17. Paulo licet alio sensu loquente, sive non situs est hic cultus in muneribus, ex rebus hujus mundi constantibus sed totus est spiritualis, & quomodo Gentium qua talium, quatenus nimirum in tenebris sedebant, Deum non cognoscebant, quomodo dico harum munera pura dici queant, non video. Vel an non tum temporis fide destituta erant gentes, quia Christum ignorabant? ita sane. *Atque fieri non potest, ut absque fide quisquam Deo sit gratus*, Hebr. XI, 6. Quare nos absolute de munere puro accipimus, ut sensus sit; vos o Judæi! offeritis quod illegitimum est nec fidem habetis verbo meo, impuris vestris cogitationibus & factis, frustraneas redditis oblationes vestras: sed gentes olim vero puroque cultu me honorabunt, & omne, quod factura sunt, profluet ex puro fonte, puta, fide offerent mihi munus.

§. XXII. Hactenus vidimus quid sit **מקטר** *suffimentum*, quid **מנחה טהורה** *munus purum*, in quorum explicatione diutius paululò morati sumus, verum forte non penitebit, certè non illos, quibus antiquitates sacras scrutari cordi est: Promovemus tandem pedem consideraturi, in quem usum gentes *suffimentum & munus purum* adhibitura sint, de quo ita Deus: **מקטר מנש ומנחה טהורה** *suffimentum adductum (erit) & munus purum*. Ubi iterum deprehenditur Ellipsis verbi substantivi, quod idcirco compensandum, commodius autem non compenatur, & aliter vix ac ne

vix compensari potest, nisi pererit, habito respectu ad tempus subsecuturum, nam vasis ætate, uti supra probatum, gentes Deo non attulerunt munus purum, nisi mavis simpliciter dicere, participium hic poni profuturo, quod haud infrequens est in sacris litteris, observante Glassio Philolog. sac. p. m. 916. ubi varia profert exempla: Nos unicum tantum ad illustrationem hic adponimus, quod reperitur Gen. VI, 17. **וְאָנֹכִי הֵנֵנִי מִבְּנֵי אֶת־הַמְּבֹרָאִים** *Ecce ego adducens diluivium, pro adducens ero.* Pariter hic noster locus vertendus, & suffimentum & munus purum adducetur, sine adducturæ sunt gentes: Turpiter hunc locum detorquet Kimchi in commentario suo ad h. l. ubi hæc verba non nisi subintellecta conditione præcepti divini intelligenda esse dicit: Producemus quæ loquitur verba, **וְכָל מְקוֹם מִקְטָר וּמוֹשֵׁ אִם הָיִיתִי מִצִּוָּה אֲחֵתֶיךָ כִּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִי אֲתָכֶם הָיוּ מִקְטָרִים וּמוֹשֵׁי לְשֵׁמִי וְעוֹד כִּי מִנְחָה מִתּוֹרָה הָיוּ מִנְשִׁים לָא כִּמוֹ שֶׁאַתָּם עָשִׂים שֶׁאַתָּם מִנְשִׁים מִנְחָה מִמֵּאָה וּנְכוּהָ** *Et in omni loco asserent suffitium & adducunt (gentes sacrificia) si illis præceperim, quemadmodum vobis præcepi offerens suffimentum & adducunt [sacrificia] imo quod majus quid est, adducunt munus purum, non quemadmodum vos facitis, adducentes munus immundum & conrentum.* Sed quamvis omnino verum sit, quod nemo Deum prosequatur cultu ipsi grato, nisi is, cui Deus voluntatem suam aperuit, non tamen ita conditionatè hic loquitur Deus, non quod excludat præceptum suum, quod præsupponit, tum externum tum internum, sed quod certissimum hunc sit habiturum effectum, quod gentes oblaturæ sunt suffimentum, & munus purum, jam qui effectum dicit, nonne etiam causam subintelligat, necesse est. Cæterum verbum **וַיָּבֹא** quod ut audivimus, *accedere, appropinquare* notat, adhibetur de eo, quod quis ad alterum ducit, ut ab eo consumatur, ita Isaacus ad Jacobum dicit: **וַיָּבֹא אֲדַרְשֵׁי לִי מִן־הַבְּשָׂרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא לְעֹדֵי הַדֶּבֶר** *adfer mihi int comedam de venatione tua, & benedicer tibi anima mea* **וַיָּבֹא אֲדַרְשֵׁי לִי מִן־הַבְּשָׂרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא לְעֹדֵי הַדֶּבֶר** *Et accessit Abraham & dicit, num etiam justum cum injusto perdes? puta, Abrahamus accedebas ad adstantem Verum qui יהוה erat, ut preces funderet*

pro

pro Sodomā & Gomorra. Jam si hæc gentibus applicamus, vivis quasi coloribus depingitur, gratam esse hanc oblationem Deo, tanquam suavis cibus in ore ejus, imo ריח ניחוח ליהוה odor gratius Jehovæ; Indicatur simul, maximam cultûs partem in precibus sanctorum consistere.

§. XXIII. Sed cui hocce munus offerendum? Deus dicit שמי נומיני מעו. Quid nomen Dei sit, jam supra demonstratum est, quare, quæ tum proferebam, heic repetere nolo. Id tantum observo, gentes durante cultu Mosaico etiam sacrificasse, sed Idolis, fictitiis suis Diis, quos suos creatores, sustentatores & protectores stultè credebant, his munera dedere gentes, quibus vel gratias agebât pro acceptis beneficiis, quæ ab illis provenire cœcè judicabant, vel iram falsorum Deorum avertere volebant, sed hæc munera iis facta qui nihil sunt in hoc mundo, Diis stercoreis, removenda prædicat Deus, gentibus cœcis visum esse dandum, quo mediante stultitiam suam agnoscere, & altiora, solidiora meditari queant, nimirum, inquit Deus, offerent משי נומיני מעו munus purum, q. d. non amplius adhærebunt imaginariis suis Diis, sed me unicam totius universi causam agnoscant, à me omnia bona expectabunt, me unicè honorabunt, timebunt (hæc enim in vi Pharseos offerre alicui munus purum, latent) quare non amplius Diis, sed mihi Deo offerent munus purum.

§. XXIV. Verum progredior, visurus quousque se extendat hæc nominis divini excellentia, quod duabus exprimitur Phrasibus. Prima est מסורה שמש ועד מכוון ab ortu solis usque ad ejus occasum: circa quodlibet vocabulum impræsentiarum prolixus non ero, contentus inquirere sensum Pharseos. Observo non nisi ex lexicographis circa שמש & מנה quod prius descendens à rad. שמש ministrare ideo solem denotet, quia radiis suis lucem, quam in se habet, in mundum spargit, sicque hominibus, ut videre queant, inservit; dein quia calore suo, terram ad fructus ferendum idoneam reddit: quare Christus in sensu metaphorico, quia spiritaliter nos illuminat, & Sp. suo ad bona opera peragenda aptos facit, sub nomine solis passim venit Malach. IV, 2. Luc. I, 78. posterius autem, quod proprie venire, intrare significat, de sole usurpatum occidere, notare, quia sol videtur intrare, quando definit

videri, sub Horizontem descendens, conf. Gen. XV, 17, Amos. VIII, 9. Verum propius ad rem. Phrasis hæc notat totum terrarum orbem, quem sol, quo libet die, sive viginti quatuor horarum spatio, circumcurrit. Pl. CXIII, 3. Es. LX, 19. & eadem est cum illa Pl. VIII, 2. כָּל הָאָרֶץ *in omni terra.* Quomodo etiam Judæi accipiunt; Aben-Efra ad h. l. ita loquitur קֶצֶה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ *ab una extremitate terra ad alteram, ubicunque inhabitata est.* consentit R. D. Kimchi, intelligi sc. omnes habitatores terræ, quando hanc hujus adhibita Phræseos rationem dat, מִמּוֹרָה שֶׁמֶשׁ וְעַד מִכּוֹאֵוּ כִּי הָיְיֹשֶׁב מִמּוֹרָה לַמַּעֲרָב *Ab ortu solis usque ad occasum: quia terra incolis repleta est ab oriente ad occidentem, ita autem se res non habet a septentrione ad Meridiem: hæc enim plagæ non tota inhabitantur, (hinc est quod ita loquatur.)* Et ita sensus est, fore aliquando tempus, in quo non ulterius cognitio & cultus Dei intra angustos Pælestinae terminos includatur, dilatandose esse limites, & fama magni Dei omnem terram implendam, ut illum puro corde colant, tam ii qui orientem incolunt, quàm illi qui in occidente degunt. Qua phrasi utitur Vates, quo forsitan alludat ad terram Canaan, quæ in medio quasi ortum inter & occasum sita; Non ita tamen exactè hoc dicimus, ac si illam, cum Judæis Geographiæ ignaris, centrum totius orbis faciamus.

§ XXV. Sed his nondum exhaustus videtur textus: Phrasis enim hæc eleganter admodum ostendit, quod, quemadmodum sol radiis suis modo hanc modo illam terræ partem collustrat tenebrosam alteram relinquens, ita Deus non apud quemlibet populum magnum se eodem tempore præbet, illa nimirum excellentia, quam supra explicavimus, nec à quo vidualis agnoscitur, colitur, verù pro liberrima voluntate, jam hunc, jam illum terræ tractum, spirituali perfundit luce, qua illum cognoscere, amare, religioso cultu prosequi valerent filii hominum: Et hoc est, uti putamus, genuinus hujus Phræseos sensus, nec audiendus hic Montanus, qui putat, indicari hic causam, & rationem magnificati nominis divini, puta ob celerrimum, & velocissimum solis motum, quem singulis diebus ab ortu versus occasum conficit, hinc particulam illam מִן non solum vertit, verum etiam ex, quasi Deus dixisset, ex eo quod gentes ce-
lum

lum intuendo animadvertunt velocem solis motum, *magnum erit nomen meum inter gentes*, cognoscunt enim me esse illius Authorem, & Governatorem, verum hoc subtilius est, quam ut solide probari possit, licet enim aeterna veritas sit quod *caeli enarrent gloriam Dei, & opus manuum suarum indicet expansum eorum*. Davide teste Pl. XIX non tamen in nostro loco hoc innuitur, continet enim praesens thema Prophetiam de magnitudine nominis divini, tempore subsecuturo, praeter illo tempore vatis inter Judaeos; jam qua ratione dici potest, tali modo magnum; vel an non jam ab jactis mundi fundamentis, idem celerissimus semper observabatur solis motus, non tamen, nec sapientissimi gentilium, ea propter, quod illum animadverterint, ad cognitionem veri Dei pervenire: dein, si ita explicanda est haec phrasim, quando implementum suum attingebat? sane non ante Christum, nam secundum Paulum Rom. I, 29, gentes illius aevi fuerunt *caecos, & oculos Dei*: si vero impletum est post natum Christum, tum magnum nomen Dei, non ob ortum & occasum solis naturalis, sed *quia sol justitiae ortus est super gentes*, Malach. IV, 2. Taceo hanc phrasim expressè alibi de loco explicandam esse, quod autem attinet particulam *magnum* quamvis non negem, notare aliquando *ex*, & indicare causam impulsivam, minime tamen ob alias rationes concedo hic ita sumi.

§. XXVI. Altera phrasim est *magnum nomen meum in omni loco*. Hactenus cultus Dei alligatus erat ad terram Canaan, urbem Hierosolymitanam, templum, nullum sacrificium, saltem ordinarium, (nam aliter res se habuit cum extraordinariis, quae etiam extra templum facta Deo grata erant, uti exemplum Elia 1. Reg. XVIII. aliorumque testatur) extra templum fiebat; sed nunc inquit Deus, nunc veniet tempus, quo omnis terra sanctitate Jehovae erit repleta, in quo non amplius locus, praeter loco habebit praerogativam aliquam, ubi non obtinebit discrimen inter montem Garizim Samaritanorum, & templum Hierosolymitanum Judaeorum, conf. Joh. IV, 20, 21, sed abrogato nationum discrimine, & gentibus ad interiora sanctuarii intromissis quivis locus Jehovae sanctus erit, sive nunc sit in terra Canaan, sive extra illam.

§. XXVII. Quare autem haec fieri debeant, clare indicat Deus, *magnum nomen meum inter gentes*.
 Hae

Hæc verba jam sunt explicata, quare illis hac vice diutius non inhaerebimus, id tantum considerabimus, quare hic repetantur: puta videtur Deum velle his verbis indicare rationem quare gentes oblaturæ sint sufficientum & munus purum, quia nimirum *magnum nomen suum erit inter gentes*, quod alias fieri non potuisset, omnibus enim etiam vel maxime barbaris nationibus natura inest, numen aliquod colere, primam omnium rerum causam habere, nisi itaque gentes oblaturæ essent munus nomini suo, religioso cultu prosequerentur alium vel verius dicam non Deum, quem cæli Rectorem, terræ Governatorem, Beneficiorum fontem, & Judiciorum Authorem putant; Jam quomodo Deus magnificatus ab homine dici potest, quando etiam illi quod nihil est postponitur. E contra verò per verum cultum Deus magnificatur, cum enim honoratur is qui honorabilis, amatur is qui in se amabilis, timetur is, qui terribilis, glorificatur is in quo *כבוד* pondus gloriæ, cognoscitur is, à cujus cognitione omnis dependet salus. Prolixior hic esse possem, ostendendo quomodo singula attributa, singulaque perfectiones & virtutes Dei, per hunc cultum extollantur, sed instituti mei ratio, me brevior esse jubet, & hoc unicuique meditari obvium est.

§. XXVIII. Tandem indagandum venit totius asserti fundamentum & certitudo, his verbis: *אמר יהוה צבאות* dicitur *Jehova exercituum*: Nec hic longam dabo nominum explicationem cum fere omnes harum vocum explicatione abundeat libri, huc facientia tantum indicare animus est. *Dicitur Jehova exercituum*, est phrasia in sacra scriptura frequentissima, quam scriptores promissionibus ut & conminationibus vel præponunt vel annectunt, & ita indicant, verba ab ipsis proposita, non esse sua, sed ipsius Dei verba, quibus adeoque fides habenda. Malachias nunc ingens illud beneficium de vocatione gentium olim eventura, proponens certitudinis causa adjecit, *dicitur Jehova exercituum*, quasi diceret, nolite excipere hunc sermonem, ut sermonem humanum, sed (sic est verè) ut ipsius Dei sermonem, ut Pauli utar verbis 1. Theff. II, 13. *Nomen יהוה* est nomen Dei proprium, nulli creaturæ communicabile Ef. XLII, 8. *אני יהוה הוא שמי* ego *Jehova*, hoc nomen meum, hinc dicitur apud Hof. XII, 5. *Jehova est Deus exercituum*
יהוה וזכרו
Jeho-

Jehova memoriale eius, derivatur ab יהוה est, fuit, & notat Ens quod necessariam habet existentiam, quod perfectissimum, simplicissimum, independens, immutabile, quod idcirco est id quod est & quod fit id quod est, ita quoque explicant Judæi & qui hos sequitur Joh. Apoc. I, 4. *αὐτὸν τὸν τῷ ὁ αὐτὸς ὁ ἦν αὐτὸς ὁ ἰσχυροῦς*. Pax ab eo qui erat, qui est יהוה & qui futurus est, vid. Buxt. Lexic. Heb. ad rad. Alterum nomen est צבאות quod notat exercitus, hoc etiam quidam volunt esse nomen proprium Dei sed falso conf. Ps. LXVIII, 13. maxime Ps. XLIV, 10. ita Deus sæpissimè vocatur Jehova exercituum, id est talis qui sub suo imperio magnum, imo multos habet exercitus, quare rectè putat Cl. Glass. esse hic Elipsin nominis Dei אלהים quemadmodum hæc phrasis alibi explicatur, ut v.g. Ps. LXXXIX. יהוה אלהי צבאות *Jehova Deus exercituum*. צבא sive singulariter צבא proprie notat exercituum, tum quia milites, ex quibus exercitus constat, Duci suo ministrant, tum quia turmatim in unum locum confluunt, utrumque enim radix צבא notat; Metaphoricè in scriptura variè adhibetur, mox de hominibus ad Dei cultum congregatis Exod. xxxviii, 8. Num. iv, 23. mox de angelis Ps. CVI, 22. mox de stellis Es. XL, 26. aliquando etiam de gentibus ad fidem in Christum sub N. T. vocandis Jer. III, 14. ratione horum Jehova vocari potest *Jehova exercituum*, cum nihil sit quod non imperio suo sublit: mittimus tamen impræsentiarum priores tres significatus, ultimum tantum retinentes, putamus enim fidelium ex gentibus maxime ratione ita hoc in loco, non exclusis quidem vel angelis vel stellis, nominari. Sunt autem fideles exercitus vario respectu & ratione multitudinis; spirituale enim semen Abrahami ita numerosum est, ut *præ multitudinem stellarum instar numerari nequeat*. Gen. XV, 5. quare etiam mox *pulveris terræ* Gen. xvi, 16. mox *arena maris* Gen. xxi, 17. assimilatur & ratione subjectionis; nam non sunt fideles *ad instar ovium non habentium Pastorem*, sed Deum agnoscunt Ducem suum, cuius mandatis strenuè gerunt morem. 1. Ordinis respectu; non sunt fideles confusa hominum turba, sed exercitus optimè dispositus, in quo sunt qui præeunt aliis, sunt qui præeuntes sequuntur. 2. Ratione Belli & Roboris; multos & illos prævalidos hostes habent Fideles, adversus quos perpetuum spirituale bellum gerendum, in quo

quo tamen omnia ei ita prospere succedunt, ut Duce Deo, (aliquando succumbere licet videantur) semper reportent victoriam; quid itaque mirum, si Deus, qui Deus fidelium, vocatur Jehova exercituum.

§. XXIX. Diximus supra hæc verba totius asserti esse fundamentum & certitudinem, id nunc ostendendum est; Is cujus hæc sunt verba est יהוה Jehova Deus gratiosus misericors & multus benigne-
rate Exod. XXXIV, 6, qui ex intimis visceribus erga miseras gentes ducitur misericordia: Verax, qui quod dicit facit & quod locutus est præstat. Num. XXIII. potentissimus qui omne id quod promittit, etiam in eventum producere valet: immutabilis, qui decretum suum quod ab æterno decrevit, & in tempore, multis jam ante Malachiam seculis, de vocatione gentium revelavit Gen. IX, 27. non mutat; uno verbo est perfectissimus, qui omne id quod ad gloriam suam promovendam aptum est facere vult & facit; si nunc hæc consideramus, promissionem hanc diætam esse, à Deo gratioso, qui miseris succurrere vult: Veraci, *cujus promissiones sunt ita & Amen* 2. Cor. 1. potentissimo, cui nemo contradicere, nedum obstaculum ponere potest: immutabili *cujus dona ejusmodi sunt, ut eorum ipsum penitere non possit.* Rom. XI, 24. hæc dico si consideramus, magnam esse emphasin, & certitudinis signum in nomine יהוה deprehendemus. Nec minoris momenti est id quod additur יהוה צבאות Jehova exercituum, per exercitus inter alia intelligimus gentes sub Novo Testamento ad gratiam in Christo vocandas, & harum Deus dicitur Jehova, sive, ut alibi, Deus, talis autem esse non potest, nisi eveniat quod promittitur, nam alicujus Deus sive Jehova esse notat, omnes gratie thesauros in illum cujus Deus est effundere & promissiones aliquando factas implere, conf. hic Exod. VI, 2, ubi ira ad Moïsem Deus: *visus sum Abrahamo, Isaac & Jacobo, in [nomine] Dei fortis omnissufficientis* **יהוה לי שמי יהוה לי נודעתי לה** sed nomine meo Jehova non manifestatus sum illis, talis autem minime vocari potest si nomen Dei non magnum in gentibus, nam tunc gratiam suam super illas non effudit, & illæ tum ut tales qui Deum non cognoscunt sunt sub ira Dei, imo filii iræ Eph. II, et si gentes non offerunt, quomodo impletæ sunt tam innumeræ promissiones de vera ad verum Deum
 gen.

gentium conversione Jer. XVI, 19. Zach. II, 11. & alibi sæpius. Ut adeo sensus horum verborum sit, quam certè, inquit Deus, Ego sum Jehova, summus, verus, perfectus, immutabilis & potens ille Deus, & quam certè gentes sunt Exercitus meus, tam certè etiam *nomen meum magnum erit inter gentes, & illa offerent Nomini meo suffimentum & munus purum*, alias me ipsum, quod tamen impossibile est, abnegarem.

§. XXX. Præmissa sensus litteralis explicatione, pergimus quem aliquantulo scrutari instituimus, sensum mysticum explicaturi; Facile enim ex dictis unicuique patet, hic non esse sermonem de suffimento & munere proprie sic dicto, hoc enim in antecedentibus à Deo rejiciebatur, & suffitus & tale munus debebat offerri per Judæum, imo per Sacerdotem, non nisi in loco sancto, qui erat templum Hierosolymitanum; hoc autem de quo in nostro textu, offerendum dicitur per gentes, & quidem omni in loco: accedit quod implemento careret hæc prophetia, si proprie acciperetur, nusquam enim legimus, gentes magno & vero Deo tale munus obtulisse, imo ex scriptis N. T. & historia ecclesiastica contrarium facile probatur. Quare non sine fundamento aliquo dicimus, indicari spiritualem Dei cultum Ecclesie N. T. sub symbolo ceremoniarum V. T. quod haud infrequens est Prophetis, ut quemadmodum bona spiritualia comparare solent, cum terrena fertilitate terræ Canaan, sic etiam cultum tempore Messie verbis à cultu sui temporis petitis describant, uti Es. LX, 1, 7. Zach. VI, 13. & alibi, consule Doctiss. Glassii *Philol. sacram. edit. noviss. p. 319.* Hinc etiam ipsi Judæi de precibus exponunt. Uti Jonathan ארי ממדנה שמשא ועד מעליה רב שמי בני עממיה ונכר ערן דאחון עברין רעווי אנגא אקבר צלותכון ושמי רבא סתקדש על ידיכון וצלותכון פקורבן דבי קדמי ארי רב שמי בני עממיה אמר *Quoniam ab ortu solis usque ad occasum ejus magnum est nomen meum inter gentes: sed quocunque tempore vos excurritis voluntatem meam, ego recipiam preces vestras, & nomen meum magnum sanctificabitur per manus vestras, & oratio vestra (erit) sicut oblatio munda coram me, quoniam magnum nomen meum inter gentes, dicit Dominus Exercituum & in* אחר רבי שמואל בר נחמני היה תפילת דלוקטוס ad h. l. hæc leguntur. D המטנה

הסנחה ואין מוקטר ומוגש אלא תפילתה מנחה שנאמר תכון
 דicit Rabbi Schemuel, לפניך משאת וכו',
Filius Nachmanni, intelligitur munus precum, & non est suffitus,
nisi oblatio precum, quia dicitur (Pl. CXLI, 2.) statuatur oratio
mea ut suffitus coram te, & elatio. &c.

§. XXXI. Doctores Ecclesiae Christianae licet plerique consentiant indicari hic cultum N. T. nihilominus in diversas abeunt sententias: Aliter enim Pontificii, aliter Nostrates explicant. Videbimus primò, quae sit Pontificiorum expositio, quam dein examinabimus, postea nostram subjiciemus. Pontificii exponunt hunc locum de sua Missa, quam verum, visibile & externum sacrificium, quo Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolat seu offert Deo corpus, & sanguinem Christi, describunt, uti Dassovius in sua Diss. de Missa ex Concilio Tridentino habet: his potissimum suffulti rationibus I, Malachias praedicit per Mincham Nomen Dei, magnum faciendum, jam per Missam illud gloriosum est inter gentes, utpote qua gentes vident, omnia bona ab uno aliquo Deo provenire (uni enim offertur) cui omnia accepta referenda, sicque cultus aliorum praeter unum Deum destruitur. 2. dicunt Malachiam agere de vero & externo sacrificio, quod novum, at spiritualia sacrificia jam tum obtinebant. 3. objiciunt hocce munus semper esse debet mundum, at ajunt, omnia praeter corpus & sanguinem Christi munera sunt vitiosa; haec & alia, quae hisce addere super vacaneum duxi, sunt, quibus opinionem suam tueri contendunt adversarii, sed videbimus num etiam tam ponderosa quam numerosa sint eorum verba. Antequam autem his objectionibus respondeamus, in genere quaedam praemittenda crunt, quae viam quasi, ad hanc materiam ritè enucleandam sternent: Non negamus, inter alia hic intelligi Eucharistiam, imò potius id ipsum asserimus, totum enim spirituale fidelium cultum indicari jam diximus, quare nunc sacra cena, nò minima hujus cultus pars excludenda? sanè Christianus qui fide accedit ad sacram cenam, eaque convenienter institutioni Testatoris fruitur, non eo animo, ut peccata sua expiet, sed ut fidem in Salvatore suum testetur, mortis ejus recorderetur illique gratias agat, gratum Deo praestat cultum, talis enim se ipsum abnegat, salutem non nisi in sanguine Christi quaerit

rit, propriam justitiam damnat, sicque Dei nomen magnificatur. Quæ igitur ratio, quare sacra cœna non subintelligatur, omnino igitur laudandi Patres, qui hunc locum etiam de Eucharistia exponunt. Modo nunc Pontificiorum Missa cum tali Eucharistia conveniret, lubentissimè de illa in nostro loco sermonem esse concederemus, sed hoc id ipsum est, de quo maximam movemus contro- versiam. Nihil jam dicemus de externis ritibus, qui minimè cum prima cœna conveniunt, scopum Eucharistiæ à Salvatore institutæ tantum considerabimus; is est, ut fideles de illa communicantes testentur se firmiter credere, quod fide participes sint unici & veri illius sacrificii, quod Christus morte sua, Patri suo pro peccatis nostris obtulit; quod si nunc hoc cum Missa, quam ipsi adversarii ve- rum sacrificium describunt, institutum non eum in finem, ut in il- lo haberemus recordationem corporis & sanguinis Christi, ejus- que salvificæ mortis, quam nostri causa subivit, 1. Cor. XI, 26. sed ut in illo sacerdos verum ac reale corpus Christi, in quod hostia quam manu tenet, vi præviæ benedictionis mutatur ita ut panis verus esse desinat, Deo ad satisfactionem peccatorum offerret, quod si dico, hæc cum supra prolatis conferimus, differentiam mox de- prehendemus Eucharistiam inter & Missam, quare ad hanc al- lusionem esse omnino negamus, imo potius illam, ut cultum Deo ingratum & idololatricum rejicimus. Omnis enim cultus Dei ab ipso institutus sit oportet, at missa omni divina institutione caret, expendatur modo historia institutionis sacre cœnæ, prouti illam sancti Evangelistæ & Paulus Marth. XXVI, 26. 28. Marc. XIV, 22. 24. Luc. XXIII, 19. 20. 1. Cor. XI, 23. 30. describunt, & ne quæ quidem de corporali præsentia Christi, vel sacrificio expiatorio invenietur. Conferatur dein Paulus Hebr. IX. & X. ubi Apostolus in eo est, ut præstantiam & efficaciam satisfactionis Christi ostendat, & quot verba, tot etiam habet argumenta, expresse cap. IX, 28. dicit, *Christum semel esse oblatum, ut auferret multorum peccata*, & ne quis oggerat, quare ergo sacrificia sub lege Mosis erant iteranda? in promptu habet responsum cap. X, 1. *sacrificia nunquam poterant accedentes consummare*, verum in Christo sumus sanctifi- cati per oblationem corporis semel. Hæc nunc cum sit efficacia oblationis Christi, quare in missa repetenda, nonne eo ipso sacrifi-

cium Christi inefficax statuitur? si insuper ad absurditates attendimus, quæ necessario ex missa fluunt, illam admodum absurdam esse clarescet, ea enim posita, sequitur creaturam esse creatorem creatoris sui, erigitur Idolum propriæ Justitiæ, & via ad omnem impietatem sternitur: possent hisce plura addi, sed nostrum non est ex professo hac de materia differere, consulantur illi, qui expresse de illa egere, ex quibus nomino Cl. Heideggerum Helvetiæ nostræ incomparabile decus in *Anat. & Tumul. Concil. Trident.*

§. XXXII. Restat tantum ut Pontificiorum argumentis satisfiat. Respondemus ergo ad I. ex jam allatis colligi posse, quam pulchrè nomen Dei per Missam glorificetur, utpote quæ contrariatur institutioni divinæ, imperfectum servatorem statuit, potius longè profanatur nomen Dei, illa enim obstaculo est, ne gentes convertantur, hæ enim, quando vident, sacrificulum Deum suum, Creatorem suum, creare, imo quod adhuc magis impium devovare, nauseam capiunt ex Religione Christiana, & Deum contemnunt; quod iis optimè notum, qui commercium aliquod cum hominibus, qui verum Deum non cognoscunt, habent. Præterea posito, minimè tamen concesso, magnificari nomen Dei per Missam, an ergo illa statim exclusis reliquis cultus actibus intelligenda, nonne hoc longo ampliori jure dici potest, de spiritali illa oblatione, qua fideles se ipsos totos oblationem gratam Deo sistunt annon etiam tum gentes vident, hos omnes uni alicui Deo confidere, illique soli gratias agere. Ad II. objectionem respondemus, negando hoc in loco agi de sacrificio aliquo externo, quale Deus rejecit; & sane, quod simpliciter munus vocetur, ex eo nihil quidquam adversarii pro sua sententia elicient, sequeretur alias fideles proprie sic dictos esse Reges & Sacerdotes, vocantur enim simpliciter Apoc. I, 6. *Reges & Sacerdotes*. Imo sequeretur gentes ipsas esse proprie acceptum munus, audiunt enim illæ simpliciter מִנְחָה *munus* Esa, LXVI, 20. ita sonant verba. *Et adducens omnes fratres vestros ex omnibus gentibus muneri febova, equis & surribus, & pilentis & mulis, ac veredariis ad montem sancti ariæ mee Jerschalaima, ari febova: quis hæc verba proprie accipiet, hoc omnino esset absurdum, & neque ab ipsis Pontificiis probatum;*
jam

jam verò similitum similis habenda ratio. Agitur ergò de spiri-
 tuali cultu, qualis licet quoque obtinuerit sub V. T. fideles enim
 Judæorum omnino oblationes precum, laudum, fidei, Deo obtule-
 runt, nihilominus tanquam novum aliquid hic prædicatur. Quia
 majori, & quasi nova fiducia Deus invocandus, & maximè quia no-
 vi sunt cultores, hætenus nomen Dei non nisi Israeli notum erat,
 sed nunc in omni loco argenteis quasi tubis promulgandum. Quod
 attinet 111. argumentum, dicimus, quod omnino concedamus,
 nullum munus mundum esse præter Christi, si sensu strictissimo
 vocabulum מְהוּרָה accipere velis, sed hanc fuisse mentem Mala-
 chie adhuc probandum: certè oblationes nostræ mundæ omninò
 vocari possunt, quando impuritas, quæ illis natura adhæret, san-
 guine Christi per Spiritum sanctum tollitur, sic etiam corda per
 Spiritum sanctum sanctificari dicuntur Act. XV, 5. & Mat. V, 8.
 fideles ut puri corde proponuntur.

§. XXXIII. Nostram nunc sequitur ut aperiamus senten-
 tiam, quæ, ut jam crebro monuimus, vult indicari cultum spiri-
 tualem N. T. non tamen putamus idem sub מִסְתָּוּ מִנְחָה מְהוּרָה
 מנחה מהורה munere puro intelligi, quare etiam distinctè de his
 agere proposuimus, & quod Spiritus sanctus primo loco posuit,
 de eo etiam primo aliquid dicendum; occurrit autem primo מִסְתָּוּ
 suffimentum, per quod nihil aliud indigitatur quam pi- gentium
 preces, quas fundent temporibus novi cultus; certè suffimentum
 precum esse symbolum sacra scriptura utriusque testamenti abundè
 satis testatur. Hinc David Pl. CXL, 2. *statuatur oratio mea, ut
 suffitus coram te; elatio manuum mearum, ut munus vespertinum*
 & Apoc. V, 8. describuntur viginti quatuor seniores, qui procide-
 runt coram conspectu Agni, & dicitur de illis *habuisse Phialas au-
 reas plenas suffituum, & additur, quæ sunt preces Sanctorum*
 VIII, 3, 4. *Tum alius Angelus venit, & stetit apud aram, habens
 Thuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, ut offerret
 cum precibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est
 ante thronum, ascendit autem fumus suffituum cum precibus san-
 ctorum, è manu Angeli ad conspectum Dei.* Et certè pulcherrima
 analogia suffituum inter & preces reperitur, paucis illam hic adpo-
 nere

mere placet 1. suffitus necessario per sacerdotem fieri debebat, et si ab alio id est tali qui non כהן adolebatur, illegitimus habebatur; preces minimè acceptæ sunt Deo, nisi à Spirituali sacerdote id est homine integro, puro, mundo fusæ: 2.) suffitus constabat ex aromaticis odore suavibus, præstantissimis; sic pariter sanctorum preces, non solum gratæ sunt coram Deo, sed etiam ipsius precantis cor mirè afficiunt, in Deo quietem reddunt. 3.) miscebatur tamen huic suffitui aroma cujus odor ingratus, ad indicandum fidelium preces varias afflictiones habere locias. 4.) Aromata ex quibus suffitus constabat minutim erant contundenda, igni dein imponenda; Preces oportet profluant ex corde contrito, humili, quod flagrat præ amore Dei, nam *sacrificia Dei sunt spiritus fractus, animus fractum & contritum Deus non spernit*, dicit Pfalter Ps. LI, 19. & *Deus habitat cum eo, qui contritus est, demissusque spiritu*. Es. LVII, 15. *illumque intuetur, qui pauper & contritus spiritu, ac erepidat ad verbum suum* LXVI, 2. 5.) suffitus incendendus erat in altari aureo; illegitimæ sunt preces nostræ, nisi in Christo, vero illo altari, cujus istud præclarus typus existebat, offerantur. 6.) suffitus quotidie adolebatur; sic semper & absq. cessatione precari jubet Paulus I. Theff. V, 7.) non solū quotidie suffitus offerebatur, sed speciatim mane & vespere, & ita dies cum illo incipiebat, finiebatnrq; quod notat fideles Deum adoraturos esse per totam vitam, quæ sæpissime diei assimilatur, ab incunabulis ad gravem usque senectutem, nec unquam fore tempus, in quo non sint, qui preces fundunt ad Deum.

§. XXXIV. Sequitur sensus mysticus מנחה טהורה *muneris puri*, per quod in genere omne id intelligimus, quod sub N. T. Deo consecratur, speciatim tamen & primo cœlestis illud donum Jesum Christum, qui verum manus dici potest; est enim fructus terræ, [quare Es. IV, 2. פרי הארץ *fructus terra* expresse audit] qualis fructus est præstantissimus simul ac efficacissimus, commendens de eo, in æternum vivit, quomodo ipse Christus Joh VI, 48. 50 loquitur, *Ego sum panis ille vite, Patres vestri ederunt manna in deserto, & mortui sunt, hic est panis ille, qui de cœlo descendit, quo & dicitur ex illo, non moriantur*. Plenus erat donorum Spiritus sancti, qui

qui oleum *hilaritatis* vocatur Pl. XLV, 8. non deorat illi sale, ut-
 pote qui sale bene salitus, imo qui incorruptibilis, immutabilis,
 quod sale prædumbrabatur, etiam non nisi igne variatur afflicto-
 num, & cruciatuum incendebatur, & sic omnia quæ in *munere* o-
 lim observabantur, in sensu mystico de Christo quadrant: est igitur
 ille munus, & quidem cum Emphasi *munus purum*, in quo
 nulla macula, nulla labes, sed quod sanctissimum, nam est *Ponti-*
fix sanctus ab omni malo alienus, sine labe, separatus à peccatori-
bis, sublimior factus cælis. Hebr. VII, 26. est *agnus inculpatus &*
incontaminatus. Pet. I, 19. qui ad conscientiam aliorum provo-
 cans dicere potest, *quis ex vobis arguit me de peccato* Joh. VIII, 46.
 Hoc munus offerunt homines Deo, quando illi Christum fide
 acceptum in cordibus gerunt Deum nunquam adeunt, nisi in &
 cum illo, quale munus non potest non Deo esse per quam gratum.
 Dein intelligimus per munus ipsas etiam gentes, quæ proin sub no-
 mine muneris, in V. & N.T. veniunt, ut Ef. LXVI, 20. loco su-
 perius citato. Rom. XV, 16. *sum minister Christi* [inquit Aposto-
 lus] *apud gentes, operans Evangelio Dei, ut oblatio gentium*
fiat accepta, sanctificata per Spiritum sanctum. Nam & hæ sunt
 fructus terræ, quæ omnium hominum mater: hæ etiam sunt
 pulcherrimæ in oculis Dei, etiam super illis effusum est oleum
 lætitiæ Spiritus sanctus, etiam illæ sale Dei conditæ ab æterna
 corruptione tutæ sunt; hoc munus dicitur oblatum Deo, quando
 gentes per Spiritum sanctum sanctificatæ, se ipsas sistunt in ci-
 bum gratum Deo, & operantur cibum Domini, idque maximo
 cum gaudio, quando se ipsas totas Deo tradunt, non sua, sed ea
 quæ Dei sunt, quærun, non se sed Deum amant, & sic quasi fer-
 vore amoris Dei comburuntur, tale nunc munus dicitur purum
 quia hæ gentes habent cor fide purificatum, & conscientiam lan-
 guine Christi emundatam.

§. XXXV. Hæc est convenientia inter suffitum & munus
 purum in V. T. & inter spirituale suffimentum precum & munus
 N. T. sed licet talis sit convenientia, maxima tamen quoque cernitur
 disconvenientia, & cultus N. T. longe præstantior est illo sub
 V. T. non quidem illorum respectu, quæ in sensu externo incurrunt,
 sed in sensu interno, quæ in sensu interno incurrunt.

runt, hi enim ferè omnes, cultu ceremoniali mire afficiebantur oculos, quidem vasis illis splendidissimis, aureis, argenteis exfatura- re poterant Israelitæ, nasum gratus suffimenti odor recreabat &c. sed ea ratione quatenus cultus N. T. non ulterius duris ceremonia- rum legibus adstrictus hæret, verum in illo omnia mere spiritualia sunt, hinc est quod altare illud in templo ab Ezechiele viso, Ezech. XLI, 22. cultus N. T. typo, proponatur quidem ut tres cubitos longu, & duos latum, verum etiam ut ligneum, quo edocerentur fideles, latiore multo esse N. T. cultum, illum tamen non consistere in pompa aliqua externa, sed filiam Regis interne esse ornatam; cernitur autem differentia in his maxime, in loco, in persona, in tempore. Jam non ulterius cultus templo Hierosolymitano ad- strictus est, ut olim, sed nunc est tempus, in quo omni in loco fideles sanctas elevant manus, & veri adoratores adorant Patrem in Spiritu & veritate, Joh. IV, 23. sic quoque sacerdotium non ad certam aliquam tribum alligatur, sed quisquis fidelis, corde pu- rificatus sacerdos audit, qui spiritualement hunc cultum Deo persol- vit, & hoc quidem omni tempore, non mane, non vesperi, sed quandoocunque à Spiritu sancto agitur.

§. XXXVI. Postquam nunc ea, quæ ad verum & genuinum lo- ei hujus sensum tum litteralem tum mysticum, pertinere putaba- mus, pro virili executi sumus, ut jam de tertia hujus dissertationis parte quædam loquamur, ordo requirit, quæ implementum hujus Prophetiæ nos edocēbit. Deus enim, qui Deus veritatis, omne id quod promittit, etiam præstat, imò tam certò præstat, quam certò Deus est. Clarum hujus asserti testimonium habemus, in præ- senti themate, omnia quæ Deus prædixit, evenere, & ita evenere quomodo prædixit. Tunc nimirum, quando illæ, quæ olim ab aliena- tæ erant gentes, ad gratiam Dei convocabantur per Evangelium Jesu Christi, quæ vocatio gentium tanquam sub N. T. futura sæ- pius prædicebatur per Prophetas, Ex innumeris duo tantum cita- bo loca, quorum unus extat Esa XLIX, 6. *Et dicit Jehovah levior videris quam ut sis mihi servus, ad erigendum tribus Jacob, & con- stitudo Israelitas reducendum, ego constituo te in lucem gentium ut sis salus mea ad extremitatem terra, alter verò Zach. II, 14. Cane & latere filia Zion; quia ecce venturus sum, & habitacurus*

in medio tui dicitur Jehova & adjungentes se gentes multa Jehova die illo, erunt mihi populus, & habitante in medio tui, me agnoscer. Jehovam Exercituum mittere me ad te. Ubi in utroque loco clare hæc vocatio cum adventu Christi conjungitur, nec hic de aliâ aliquid, quæ ante adventum salvatoris fiebat, agi vocatione, vel inde patet, quia hæc gentes Deum colere debent cultu puro, jam quo tempore desertæ gentes iverunt in viis suis, non obtulerunt illum cultum, sed inceserunt secundum obfirmiorem cordis sui mali: uti Jer. cap. III, 17. loquitur, ita autem ambulasse ad tempora usque Christi, sacræ paginæ & Historia Ecclesiastica abunde satis testantur. Verum Christo in terram misso, & per passionem contumaciter, pariete ergo intergerino, qui Judæos inter & gentes observabatur, è medio sublato etiam gentibus gratia contigit, & penes illas nomen Dei magnum factum, & ille nomini Dei obrulerunt omni in loco suffimentum & munus purum. Ex dicendis res clarior fiet.

§. XXXVII. Promisit Deus nomen suum magnum futurum in gentibus, quod etiam factum, habita ratione ad Deum ipsum, vel ad Gentes, sive Deus nomen suum magnum fecit inter Gentes, quando illas, quæ hæctenus veri Dei ignaræ, salutifera sui cognitione cœlitus perfudit, rejectis Judæis, qui unigenitum Dei filium, quem in terram misit, ut satisfaceret pro fidelibus, & satisfactio- ne illâ miscros educeret ex captivitate æternâ, audire recusaverant, illas ad communionem in Christo vocavit, & ita se patefecit ut sapientissimum, justum, misericordem, yeracem. Initium hujus vocationis cernimus in Samaritanis, quos Philippus vocavit, Actor. VIII, 12. Dein in conversione Cornelii, suæque familiæ, Actor. X. plenariam gentium vocationem describit Lucas, Actor. XIII, 46, quando Paulum & Barnabam ita loquentes introducit. *Vobis necesse fuit prius exponi sermonem Dei, posteaquam autem illum repellistis, & indignos vos ipsos decoravitis vita æterna, ecce convertemus nos ad Gentes, ita enim nobis præcepit Dominus, constanti te ut sis lux Gentium, ut sis salvusque ad ultimas terras.* Quare etiam Apostoli plerique se ad gentes convertebant, Judæam relinquentes, hinc est quod Paulus se *Gentium Apostolum* vocet, Rom. XI, 13. Gal. II, 8. & ipse Deus illum nominet *electum instrumentum*.

ut porret nomen suum in conspectum Gentium. Act. IX, 15. cuius ut
 & aliorum præconio ita Deus benedixit, ut brevi tempore miro
 modo in maximis terræ partibus nomen Dei notum fuerit, verum
 non solum Deus talem se conspicuum fecit, sed talis quoque à
 Gentibus agnitus cultusque fuit, hinc dicitur de Cornelio & Domo
 sita, *magnificasse Deum*, Act. X, 46, nam statim, ex quo nomen Je-
 su Christi gentilibus innotescebat, seponabant Idola, falsa sua nu-
 mina, & uti Act. XIX, 19. dicitur, *multi, qui curiosa exercuerunt,*
puro amore Dei ducti, comporrabant libros, & comburebant illos
in omnium conspectu. Ita fortiter crescebat nomen Dei, & inva-
 lescebat, & quia Deum talem agnoverunt, propterea illum quoque
 coluerunt, hinc ei, ut Deo suo *suffimentum suffiebant & munus pu-
 rum offerebant;* quod prius facere non poterant, corda enim eo-
 rum utpote benigno celesti rore non imbuta, ad omne munus
 purum, quod Deo offerri possit, planè inepta erant, sed nunc, *cum*
byems transverit, pluvia præteriverit, abiverit, & florentia con-
specta sint in terrâ, tempus minuritionis advenerit, vox turruris
audita sit, ficus ipsa gressulos suos protulerit, vitis prima uva e-
derit odorem, Cant. II, 11, 12. Nunc corda protulerunt fructum
 Deo gratum, quem etiam ipsi obtulerunt, quando non amplius
 Diis suis, sed Deo confidebant, eum in Christo adorabant, gra-
 tias pro acceptis beneficiis Deo agentes, & continuationem gra-
 tiæ implorantes, ita ut etiam Paulus jam suo tempore dicere po-
 tuerit, *esse multos, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi,*
 1. Cor. I, 2. etiam obtulerunt *hostias spirituales, quæ Deo acceptæ*
sunt in Jesu Christo, 1. Pet. II, 5. quando *corporâ suâ sstebant vitam*
hostiam, sanctam, Deo placentem, Rom. XII, 1. quando ita se Deo
 tradebant, ut nequidem propriam vitam æstimaverint, verum
 libenter pro gloria Dei durissima quæque, ipsam etiam mortem
 perpassi sint, de quo tempora illa, quando Ecclesia Christiana,
 sub jugo Imperatorum graviter affligebatur, testantur, & hoc fa-
 ctum non in uno alterove loco, sed in plurimis locis. *Ab or-*
tu solis usque ad eus occasum, modo enim attendamus ad itinera
 præconum Evangelij quorum ministerio Deus in vocatione gen-
 tium usus est & quæ nobis consignata reliquit Lucas in actis Apo-
 stolicis, deprehendemus salutem ex Judæa proficiscentem, versis
 Occi-

occidentem inclinasse: Unici hic considero Pauli iter; Ille ex Antiochia, mandante ita Spiritu sancto, versus Cyprum, Pamphiliam, Iconiam, Macedoniam (quæ regiones omnes habito respectu ad terram Canaan occidentales erant) proficiscebatur. A&. XIII. XIV. XV. XVI. Imo quando rursus ex Hierosolyma versus Romam intendebat, ex quâ regione ad alias oras sonus Evangelii peruenit, imò in toto terrarum orbe nomen Dei magnum factum. Primum initium observamus in Auditoribus Petri, Actor. II. quia ex præscripto legum, inter varias regiones licet dispersi fuerint, in urbe Hierosolymitana ad Festum Pentecostes confluxerunt, & postquam Petrum cæterosque Apostolos, variis linguis loquentes audivere, obstupescerunt, dicentes. *Nonne omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, quomodo ergo nos audimus eos suâ quisque lingua, in quâ nati sumus, Parthi & Medi, & Elamici, & qui incolimus Mesopotamiam, Judæamque, Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphiliam, Egyptum & partes Lybiæ, quæ est secundum Cyrenen, & Advena Romani, tum Judæi tum Proselyti, Cretes & Arabes, audimus illos loquentes nostris linguis, magna Dei facta sunt.* A&. II. 7-11. ita iis hæc, quomodo etiam revera fuerunt, mira videbantur, ut, quæ dicere vellent, nesciverint, sed ex quo Petrum mirro modo verba facientem audiunt corda compunguntur, & illi fidem Christianam amplectuntur, hi nunc homines, Judæi licet fuerint, in iis tamen hoc vaticinium impletum est, cum fideles ex Judæis non excludantur, maxime si observamus illos, postquam in Patriam reversi sunt, concives in religione Christianâ procul dubio informasse, ut adeo vel inde dicere possimus, Nomen Dei in toto terrarum orbe magnificatum esse, atque sic in omnem terram exivit sonus Evangelii, & ad ultima orbis terrarum verba Evangelicantium, Rom. XI. 8. & Paulus ab Hierosolyma & circumjacentibus regionibus usque ad Illyricum omnia replevit Evangelio Christi: Rom. XV. 19. tanto cum successu ut etiam Justin. Martyr de suo ævo dicat, observante Cl. van Til in comment. ad h. l. *Nulum est omnino genus hominum, sive Barbarorum sive Græcorum, sive eorum, qui quovis nomine appellantur, aut eorum, qui planstro pro domibus utuntur, aut eorum, qui domorum usum non norunt, apud quos non Jesu Christi, qui crucifixus est, nomine preces fiant.*

Sub-

Subsequente ætate idem semper observabatur, in d hoc tempore, in remotissimis terrarum oris idem Deo benedicente fieri audimus, & nunquam desinet, usque dum omnis plenitudo gentium introverit, & totus Israel salvus fuerit.

§. XXXVIII. Ea, quæ producta sunt, clarè ostendunt prædicta esse in hoc vaticinio vocationem gentium: Unicum nunc restat ut etiam ostendamus, quæ ergò nostra, qui illæ gentes olim in tenebris ambulantes sumus, sint officia, quo digni tali vocatione coram Deo incedamus, ne cum ingratis Judæis, idem rejectionis Judicium subire cogamur. Nostrium ergò est attente hanc gratiam, memores infelicissimi prioris status, perpendere, ex intimis visceribus Deo pro immerita hæc misericordiâ gratias agere, sincerum spiritualem illi perfolvere cultum. Certè talis est gratia, quæ meretur, quo ritè perpenfiteretur, cogita modo, quis fueras & quis nunc sis, mi homo? eras filius iræ, servus diaboli, crudelissimi te manebant cruciatus sine hæc gratiâ, per illam autem in libertatem es redactus, illa te ex filio iræ, filium Dei constituit, loco cruciatuum, ampla bonorum æternorum te expectat copia, quid ergò æquius, imo quid magis necessarium, quam ut supplices benignissimo Patri gratias agamus, non ore tantum, sed ipsis etiam factis, annitemur ergo nosmet ipsos sistere victimam gratam Deo, hunc enim cultum Deus à nobis postulat, verùm cum nos ipsi sumus sacrificium quod Deo offerre teneatur, oportet caveamus nobis, ne simus immundi, & eo ipso ad sacrificium idonei, fugiamus igitur peccata, & unice Sanctitati, in cogitationibus, verbis & factis, studeamus. At o Deus! novimus nos viribus nostris ad hunc scopum pervenire non posse, te itaque adimus, te imploramus, suppleas defectum nostrum, crea in nobis cor novum & purum, fac ut nunquam penes

nos sit gloria tue

FINIS.

COROLLARIA.

- I. **M**alachias non fuit Angelus, neq; Mardochai neq; Esra. sed alius aliquis Prophetæ post captivitatem Babylonicam.
- II. Ex hoc Prophetæ quadam coronidis loco apponam; primo quidem electionem pendere à solo beneplacito Dei cap. 1, 2, 3.
- III. Dein illum, qui cultu hypocrisis Deum prosequitur, ipsum Deum profanare v. 7.

W. Præterea unicum remedium panam effugiendi esse presso tunc
conversione conjunctas v. 9.

V. Insuper Deum necessario debere punire peccata.

VI. Ultimo hanc panam maximè consistere in separatione hominis
à Deo. ex eodem versu.

Judzos quondam Rector dilexit Olympi:

At postquam Dominum gens hæc Patremque benignum

Contemnit, Legislatoris jussa relinquens,

Omnipotens illam fervente furore rejecit,

Barbaricas ad se revocans mox undique gentes,

Ut sacra libando sibi debita gloria soli

Solis ab occasu, solis quærat ad ortum.

Vates hoc sanctus Malachias nuntiat antè

Verbis, quæ pandit Tua Dissertatio docta.

Egregium specimen, quod scripta Prophetica dextrè

Te studuisse probat; Te sanctas noscere linguas;

Te Ritus sacros scrutatum nocte dieque.

Eximios igitur meritò Tibi gratulor ausûs:

Rebus in his cunctis Dominus Tua cæpta secundet,

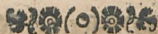
Ut mox hinc capias fructus, WETTERE, laborum,

SICQUE Deo trino sit gloria semper in ætæ.

Hæc in honorem eruditissimi Dn. AUCTORIS, Amicis suis

*suavissimi, invidia quidem Minerva, sincerò
tamen animò deproperabat*

OTTO GUILIELMUS THOREJUS, Stip. Maj.
Opponens,

In stadio studii *certas* doctissime **WETTER**,
Otia supplantas, defidiamque fugas:
Es memor illius: Labor improbus omnia
vincit;

Dum certans vincis, nomē & omen habes.
Gratulor ergo Tibi, Te nexa coronā manē-
bit;

Det Deus, ut porrò vincere cuncta queas.

*Hac in honorem pereximii atque Doctiss. Dn. AUCTORIS,
 Amici longè suavissimi, adijcere voluit, debuit*

JOH. HULD. ZIEGLERUS,
 Tig. Helvet.

שיר מוסד בתנועה ויתר ר"ב תנועות ויתר וי"ג תנועות
 לכבוד ולתפארת לבחור חשוב יעקב וועסיר אשר
 השיב לבאר דברי הנביא מלאכי א' י"ג

שמעו עמים ולאמים הקשיבו את כל דברי תוקף או רה
 ע ל רבר מנחה שהורה מן חיל גוים הבאים לשמוע תו רה
 ק ור ברמה ישמעו אנשי חכמה בינו אמרי אל יורה יו רה
 ב א בשלום בא דבר מלאכי הוא עזרא הסופר מנחת שהו רה
 ו משר משל וחוד חרה מורח שמש עד המבוא גדול המו רה
 ו קרב לב כל אדם אל שיה מילוליד הטובים ממו היק רה
 ע מקור מי התבונה מושך לב אדם באגדה בטוב כא רה
 טוב דבר עליון והוציאם כחור מעם מה שלא היה כב רה
 י ודעו בית ראש הכיף לנו החכם ססין מנחה ב רה
 ראש דבריו הן אמרת עד סופם לא נמצא בהן שמץ בה רה

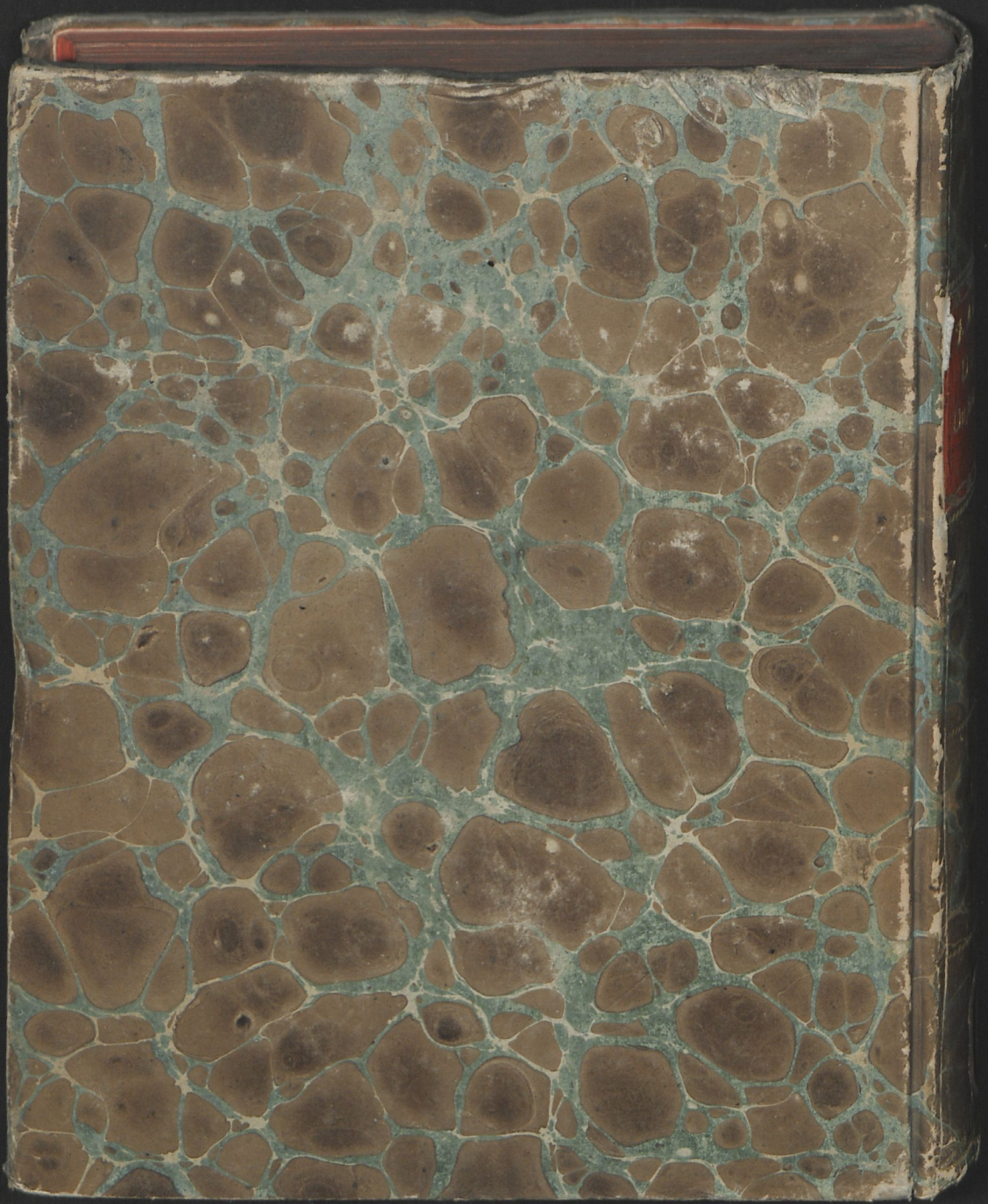
הלא כה דבריפה מרפורג היום יום חמישי ערב ראש חדש אב
 חלק המנחה שהורה לפ"ק
 נאם המתגורר בין התלמידים אלכסנדר בן לאא" מ"ו מהר"ר
 שמואל ו'צל סגנון פאה ממי

76 4688

X 2284585

MS

עמי עשן
כבוד שם יי באחרית הימים
Sive
GLORIA NOMINIS
JEHOVÆ SUB NOVO
TESTAMENTO
Quam
DISSERTATIONE EXEGETICA
In Locum Mal. I, II.
PRÆSIDE
VIRO *Plurimum* REVERENDO CLARISSIMO
DOCTISSIMO
DN. JOHAN. HENRICO
HOTTINGERO,
S.S. THEOL. & ANTIQUITAT. JUDAICA-
RUM PROFESSORE ORDINARIO, CELEBER-
RIMO, PATRONO, FAUTORE & Studiorum
PROMOTORE æternum devenerando
colendo,
publico & placido
NOBILISSIMORUM DNN. COMMILITONUM
Examini sistit
In Auditorio **THEOLOGICO**
Ad Diem 22. Aug. MDCCXI.
AUCTOR.
JACOBUS Better / Sangallo Helvettus:
Marb. Cass. Typis JOHANNIS KURSNERI, Acad. Typ.

